

АУТИСТИК СПЕКТР БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕП ОТЫРҒАН АТА-АНАЛАРДЫҢ МАЗАСЫЗДЫҚ КҮЙІ: ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Г.Т. Сулейменова^{*1}, А.С. Нурадинов², А.Т. Каримова³

^{1,2} Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³ Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

E-mail: ^{*1} suleimenova.gt@yandex.ru, ² nuradinov_as@enu.kz, ³ zhubanova_aru00@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада әлеуметтік-психологиялық талдау контексінде, аутистік спектрдің бұзылысы бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйі қарастырылған. Зерттеудің өзектілігі АСБ балалар санының өсуімен және баланы тәрбиелеу және әлеуметтік бейімделу ерекшеліктерімен байланысты ұзақ уақыттық эмоционалды шиеленісті сезінетін ата-аналардың психологиялық күйін зерттеу қажеттілігімен байланысты. Зерттеудің мақсаты-АСБ балалардың ата-аналарында мазасыздық күйдің пайда болу ерекшеліктерін және мазасыздық деңгейіне әсер ететін әлеуметтік-психологиялық факторларды анықтау болып табылады. Зерттеуде отбасының әлеуметтік-демографиялық және психологиялық ерекшеліктерді зерттеуге бағытталған авторлық сауалнама, сонымен қатар В.В.Бойконың негізсіз мазасыздыққа бейімділікті экспресс-диагностикалау әдістемесі қолданылды. Зерттеуге АСБ балаларды тәрбиелеп отырған 118 ата-ана қатысты. Эмпирикалық зерттеуден алынған нәтижелер бойынша ата-аналардың 38%-ында негізсіз мазасыздықтың жоғары деңгейі анықталды. Мазасыздықтың негізгі детерминанты ретінде баланың болашақтағы әлеуметтік бейімделуіне қатысты қорқыныш болып табылады. Сонымен қатар, ата-аналардың өздерінің ата-аналық міндеттерін толық орындай алмауым мүмкін деген уайымы олардың жасырын мазасыздық деңгейінің жоғарылауына әкеледі. Сондай-ақ әкелерге қарағанда аналарда АСБ баланы тәрбиелеу және күтім жасаумен байланысты туындайтын мазасыздық күйі жоғары көрінді. Зерттеу нәтижелері АСБ баланы тәрбиелеп отырған отбасының мазасыздық күйін төмендетуге және психологиялық әл-ауқатын көтеруге бағытталған психологиялық қолдаудың кешенді бағдарламасын өңдеу қажеттілігін көрсетеді.

Түйін сөздер: аутистік спектрдің бұзылысы, АСБ балалардың ата-аналары, мазасыздық, негізсіз мазасыздық, қорқыныш, созылмалы шаршау, әлеуметтік-психологиялық талдау.

Түсті: 06.05.2026; Жөнделді: 18.05.2026; Мақұлданды: 12.06.2026; Онлайн қолжетімді: 30.06.2026

Кіріспе

Аутизм спектрінің бұзылысы (АСБ) – әлеуметтік өзара әрекеттесу мен қарым-қатынас саласындағы қиындықтармен, сондай-ақ қайталанатын немесе шектеулі мінез-құлық үлгілерімен сипатталатын күрделі нейродамудың бұзылысы болып табылады (Hodges et al., 2020). АСБ спектрі аутистік бұзылыс, Ретт синдромы, Аспергер синдромы және дамудың жалпы бұзылыстары сияқты әртүрлі клиникалық түрлерді қамтиды (Taylor et al., 2020). Қазіргі таңда оның әлем бойынша таралу көрсеткіші артып келеді, бұл өз кезегінде АСБ бар балалар мен олардың отбасылары үшін маңызды әлеуметтік және психологиялық қиындықтар туындатады (Lord et al., 2018).

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша, соңғы жылдары аутизм спектрінің бұзылысы бар балалар саны тұрақты өсіп келеді, бұл мәселенің қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы өзектілігін арттыра түсуде. АСБ-ның этиологиясы толық анықталмағанымен, оның қалыптасуына генетикалық, нейробиологиялық және қоршаған орта факторларының кешенді әсері ықпал ететіні анықталған. Аталған бұзылыс көбіне ерте балалық шақ кезеңінде байқалып, баланың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік даму ерекшеліктеріне әсер етеді. Әсіресе, АСБ бар балалар әлеуметтік қарым-қатынас орнатуда, эмоцияларды түсіну мен білдіруде, қоршаған орта талаптарына бейімделуде елеулі қиындықтарға тап болады. Бұл ерекшеліктер тек баланың жеке дамуына ғана емес, сонымен қатар ата-аналардың эмоционалдық жағдайына, отбасыишілік қатынастарға және отбасының өмір сүру сапасына да ықпал етеді. Сондықтан АСБ мәселесін кешенді зерттеу және мұндай отбасыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қазіргі ғылым мен тәжірибенің маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

ДДҰ деректеріне сәйкес, әлемде шамамен әрбір 127 баланың 1-інде аутизм спектрінің бұзылысы кездеседі (WHO, 2025). Ал Қазақстанда соңғы бес жылда аутистік спектрдің бұзылысы (АСБ) бар балалар үш есеге артқан. «Диспансерлік науқастардың электрондық тіркелімі» ақпараттық жүйесінің деректеріне сәйкес, 2025 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша АСБ бар 12 807 бала мен жасөспірім (0-17 жас) бақылауға алынған (Inbusiness.kz, 2025). Әрбір ана өзінің баласы дені сау болып туылып өмірде үлкен жетістіктерге жеткенін қалайды. Алайда көптеген аналардың олардың баласы физикалық, интеллектуалды және рухани ерекше қажеттіліктері бар екендігін шындық ретінде қабылдауына тура келеді (Carone et al., 2020; Dow, 2019; Gul et al., 2021). Баланың өсуіндегі ұзақ өмірлік жолында үміт өшіп, мазасыздық күй біртіндеп күшейеді. Қайғы бір оқиғадан ғана емес, ал жауабы жоқ көптеген түндерден жиналғанның салдарынан пайда болады. (Amelia et al., 2023). Аутизм баланы тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйі, баланың ерекше күйімен байланысты уайым мен қысымның да пайда болуына әкеледі. Nurussakinah және т.б. (2024) зерттеулерінің көрсетуі бойынша көбінде баланың аутистік спектрінің бұзылысы (АСБ) бар туралы ақпарат алғаннан кейін түрлі эмоционалды реакциямен көрінетін жеткілікті мазасыздық (58,7%) күйін сезінетінін көрсетеді. Осы мазасыздық ата-аналарға физикалық та, психологиялық та аспектіде теріс әсер етеді.

АСБ балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйі мәселесі қазіргі психология ғылымында ерекше орынға ие және отбасының психологиялық саулығына тікелей әсер ететін факторлардың бірі ретінде қарастырады. Кейінгі жылдардағы халықаралық зерттеулерде осы санаттағы ата-аналардың мазасыздық және стресстік бұзылыстарға жоғары сезімталдығын көрсететін эмпирикалық материалдар жинақталған. Зерттеудің фундаменталды бағыттарының бірі ата-аналық стрессті мазасыздық күйдің қалыптасуының негізі ретінде зерттеу болып табылады.

Әдебиеттерге шолу

АСБ балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық күйін зерттеуге арналған еңбектерге жүйелі талдау жасайтын болсақ, S.Hayes және S.Watson (2013) көптеген эмпирикалық жұмыстың нәтижесіне жасалған мета-анализі АСБ балалардың ата-аналары қалыпты дамудағы балалардың ата-аналарына қарағанда неғұрлым жоғарғы деңгейде стресс пен мазасыздықтың статистикалық мәнді деңгейде болатынын көрсетеді. Авторлар АСБ балалардың коммуникациядағы қиындығы, мінез-құлықтағы бұзылыстар және үнемі күтім қажеттілігі ата-аналарда созылмалы стресстік жүктемені қалыптастыратынын алға тартады. Дәл осыған ұқсас нәтижелерді V.Bitsika және C.Sharpley (2004) АСБ балалардың ата-аналарында жоғарғы

деңгейдегі мазасыздық пен депрессия болатынын көрсеткен. Осы тұрғыда мазасыздық күй соматикалық симптомдармен және эмоционалды қажумен жүреді, бұл психологиялық бұзылыстың кешенді сипатын көрсетеді. Тағы бір зерттеу нәтижелері ата-аналардың шамамен 20%-ында мазасыздық белгілері, ал 40%-ға жуығында депрессиялық симптомдар байқалатынын көрсетті. Бұдан АСБ бар балаларды тәрбиелейтін ата-аналар арасында психикалық денсаулық мәселелерінің кең таралғанын байқауға болады (Han et al., 2026). АСБ бар балалардың аналарындағы менталды денсаулық мәселелері Świerczyńska және т.б. (2026) зерттеуінде де көрсетілген. Авторлар GHQ-28 сауалнамасы негізінде невротизм мен жағымсыз эмоционалдылық деңгейі жоғарылаған сайын психикалық күйзеліс белгілерінің күшейетінін анықтаған. Сонымен қатар, төмен стресске тұрақтылық, әлеуметтік оқшаулану, физикалық қажу және ақпараттық қолдаудың жеткіліксіздігі психикалық бұзылыс симптомдарының негізгі предикторлары ретінде қарастырылған. Бұл нәтижелер АСБ бар балалардың аналары жоғары эмоционалдык жүктемеге жиі ұшырайтынын дәлелдейді.

S.Bonis (2016) жүргізген еңбегінде АСБ бар балалардың ата-аналарының психологиялық жағдайы туралы мәліметтер жүйеленген, мұнда мазасыздық ата-аналық стресс пен эмоционалдык күйзелістің негізгі компоненттерінің бірі ретінде қарастырылады. Автордың атап өтуінше, ұзақ уақыт бойы мазасыздық күйінде болу ата-аналардың өмір сапасының төмендеуіне және психикалық денсаулығының нашарлауына алып келуі мүмкін. Бірқатар зерттеулерде ата-аналардың субъективті өмір сапасына мазасыздықтың әсері атап көрсетіледі. Мәселен M. Kousha, H. Attar және Z. Shoar (2016) зерттеуінде АСБ балалардың аналары арасындағы жоғарғы деңгейдегі мазасыздық өмір сапсы мен психологиялық саулық көрсеткіштерімен теріс корреляцияға ие екендігін анықтаған. E.Vasilopoulou мен J.Nisbet жүргізген жүйелі шолу да аутизмді бар балалардың ата-аналарының өмір сапасын төмендететін негізгі факторлардың бірі ретінде мазасыздық күйлерін растайды. Авторлар отбасыларға арналған кешенді психологиялық қолдау бағдарламаларын әзірлеу қажеттігін атап өтеді (Rivard et al., 2014). Ғылыми еңбектерде балалардың диагнозына қарай аналарда мазасыздықтың көріну ерекшеліктеріне ерекше көңіл аударды. A.Estes және әріптестерінің (2009) зерттеулерінде аутизммен ауыратын мектепке дейінгі балалардың аналарында, психикалық дамуы арта қалған балалардың аналарына қарағанда неғұрлым жоғары мазасыздық күйінде болатынын анықтаған. Ал A.Dabrowska және E.Pisula (2010) өз зерттеулерінде мінез-құлық мәселесі және әлеуметтік дезадаптацияның айқын көрінуімен байланысты аутизмді бар балалардың ата-аналарында, Даун синдромындағы балалардың ата-аналарына қарағанда мазасыздық және стресс деңгейі жоғары болатынын көрсетеді. Осы зерттеу нәтижелерін Afzal M. және т.б. (2025) жүргізген зерттеуімен дәлелдеуге болады. Авторлар аутист балалардың ата-аналары қарым-қатынастағы және коммуникацияның түрлі стиліндегі қателік сияқты коммуникативті мәселелердің салдарынан және осы мәселені шешуде қолданатын қиындықты жеңу механизмдерінде эмоционалды шиеленісті және мазасыздықты сезінетінін анықтады. Себебі АСБ байланысты ең маңызды мәселелердің бірі – коммуникациялық бұзылыстар болып табылады, себебі қарым-қатынас адамаралық өзара әрекеттесу мен әлеуметтік қатынастардың негізгі құрамдас бөлігі саналады. АСБ бар балалар көбінесе вербалды және вербалды емес коммуникацияда қиындықтарға тап болады. Оларға сөйлеу тілінің кеш дамуы немесе мүлде қалыптаспау жағдайлары, әңгіме бастау мен оны жалғастырудағы қиындықтар, сондай-ақ интонация, мимика және дене қимылдары сияқты тілдік және әлеуметтік белгілерді түсінудегі ерекшеліктер жатады. Сонымен қатар, аталған бұзылыстар әртүрлі формада көрінуі мүмкін: вербалды және вербалды емес қарым-қатынас дефициттері, әлеуметтік сигналдарды танудағы қиындықтар, эмоцияларды түсіну мен білдірудегі ерекшеліктер (Lacroix et al., 2026). Осыған байланысты АСБ жағдайындағы коммуникациялық ерекшеліктерді зерттеуде маңызды болып табылады.

Сондай-ақ АСБ бұзылыстардың деңгейіне қарай да, әсіресе екінші деңгейлі бұзылыстағы АСБ балалардың ата-аналарында мазасыздық жоғары болады (Woods et al., 2020).

Сонымен қатар АСБ балаларды ата-аналарына қатысты зерттеудің маңызды бағыттарының бірі – ата-аналардың мазасыздық деңгейін күшейтетін немесе төмендететін әлеуметтік факторларды талдау болып табылады. Zablotzky C. (2013) бастаған авторлар АСБ балалардың аналарының мазасыздық деңгейі әлеуметтік қолдаудың қолжетімділігімен және қолданылатын копинг-стратегиямен тығыз байланысты екені көрсетілген. Отбасы мен қоғам тарапынан қолдаудың жеткіліксіздігі мазасыздықты күшейтеді, ал тиімді копинг-механизмдер оның төмендеуіне әсер етеді. Осы бағытты толықтыра отырып C.Pottie мен K.Ingram (2008) өз зерттеуінде көп деңгейлі модельдеу әдісін қолдана отырып, күнделікті стресстік жағдайлар мен

оларды еңсеру тәсілдері ата-аналардың мазасыздық деңгейіне және жалпы психологиялық әл-ауқатына тікелей әсер ететінін дәлелдеді. Ал Rivard M. және әріптестерінің (2014) зерттеуінде аутизмге қатысты дефицитарлық-бағдарланған стереотиптердің әлеуметтік құрылымдарға терең сіңгенін көрсетеді. Аутизмге қатысты қоғамдағы стигматизация мен айыптау әкелердің күнделікті өмірінің барлық салаларына еніп, кәсіби, білім және қоғамдық кеңістіктерде, сондай-ақ отбасы және этномәдени қауымдастықтар аясында көрініс табатынын көрсетеді. Зерттеуге қатысушылар ата-ана рөліндегі өздерінің осал тұстарын да атап өтіп, өз этникалық топтарымен өзара әрекеттесу барысында қолдау мен қысымды қатар сезінуі мүмкін күрделі үдерістерді сипаттаған.

Қытайда жүргізілген Han, Zhong және Hansen зерттеуінде АСБ балалардың ата-аналарының эмоциялық жағдайы негізінен негативті сипатта болатыны және оны төрт негізгі бағыт бойынша көрсеткен: балаға күтім жасауға байланысты күйзелістер, өз ата-аналық мінез-құлқын бағалау, әлеуметтік қолдау деңгейі және болашаққа қатысты күтімдер. Сонымен қатар, ата-аналардың кілттік ақпараттық қажеттіліктерін айқындады, олар интервенция және оқыту мәселелерін, ата-аналық тәжірибемен алмасу, білім беруді, әлеуметтік өзара әрекеттесуді және баланың даму перспективаларын қамтиды. Ата-аналардың эмоционалды күйі мен ақпараттық қажеттіліктердің қолжетімділігі арасында корреляциялық байланысты көрсетті: теріс эмоциялардың, соның ішінде мазасыздықтың неғұрлым жоғары болуы, ақпарат пен қолдауды іздеу қажеттілігін күшейтеді. Алынған нәтижелер эмоционалды қолдау мен ақпараттық ресурстардың интеграциясының маңыздылығын көрсетеді (Han et al., 2025). Әсіресе COVID-19 пандемия жағдайында көмек пен білімнің үзіліп қалуы, әдеттенген күн тәртібінің бұзылуы және белгісіздік жағдай АСБ ата-аналардың жоғары стрессті, мазасыздықты күшейткен (Colizzi et al., 2020; Manning et al., 2021; Nonweiler et al., 2020).

Сонымен, шетелдік зерттеулерді талдау, АСБ балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйі жүйелі сипатқа ие және көптеген факторлардың жиынтығын қамтиды: балаға күтім жасауға байланысты жоғарғы жүктеме, әлеуметтік стигма, ақпараттардың қолжетімсіздігі, АСБ баланың әлеуметтенуіндегі қиындықтар, қолдаудың жеткіліксіздігі және болашақтағы белгісіздік. Сонымен қатар мазасыздық ата-аналық стресспен, эмоционалды күйзеліспен және өмір сапасының төмендеуімен байланысты.

Ресейлік Л.С.Печникова (1997), Е.С.Фоминих (2024), И.И. Мамайчук (2014), Е.Д.Красильникова (2022), Шермазанян А.А. (2025) және т.б. авторлардың еңбектерінен аутизм баласы бар ата-аналардың мазасыздық күйінің психологиялық ерекшеліктерін бөліп көрсетуге болады: 1. Аттракцияның жетіспеушілігі. Қоршаған ортамен өзара әрекеттегі мәселе. Айналадағы социуммен қатынастың бұрмалануы. 2. Өзара түсініктің жетіспеушілігі. Отбасы ішілік қатынастың өзара қатынастың деформациясы, отбасының негізгі функцияларының бұзылуы. 3. Ата-аналардың рөлдік/педагогикалық компетенттілігінің жетіспеушілігі. 4. Ұзаққа созылған психоэмоционалды стресс, психогенді стресс. 5. Депрессиялық күйдің, ашушаңдықтың, эмоционалды қажудың көріністерінің байқалуы, көңіл-күйдің төмендеуі, кінә сезімі, ашу, үмітсіздік, невротикалық күйлер пайда болады, соматикалық шағымдардың жиілігі артып, шаршау мен әлсіреу күшейеді. 6. Дәрменсіздік пен үмітсіздік сезімдері, болашақтан қорқу, жалғыздық сезімі, әлсіздік пен абыржу (сасқалақтау) сезімдері пайда болады. 7. Ата-аналардың құндылықтар жүйесі, дүниетанымы, кәсіби мансапқа қатысты көзқарастары өзгереді, шығармашылық жоспарларын жүзеге асыру мүмкін еместігі байқалады. 8. Өзіне әйел және тұлға ретінде қызығушылық төмендейді, өмірге деген қызығушылық жойылады, өзін-өзі бағалау деңгейі төмен болады.

Қазақстандық авторлардың дәл осы мәселеде қарастырылған еңбектері көп емес және көбіне аралас тақырыптарда (ерекше білім беру, инклюзия, ата-аналық күйзеліс, психологиялық қолдау) қарастырады. Ал біздің алдымызға қойылып отырған мәселеге жақын Пернебекова Ф (2025), Бейсеналина А (2022), Колюх О.А. (2024) және Исакова Б.С. (2023) және т.б. жарияланымдарын атап өтуге болады. Ал ғылыми дәрежені алу мақсатында АСБ балалар мен оның ата-аналарына қатысты тақырыпта А.К.Махадиева (2019), А.Т.Бекмұрат (2025) және Г.Е.Амирбекованың (2024) еңбектері бар.

АСБ баланы тәрбиелеп отырған ата-аналарға қатысты шетелдік зерттеулер көп. Алайда қазақстандық отбасыларда осы мәселені қарастырған зерттеулер өте аз. Сондықтан да АСБ баланың ата-аналарының мазасыздық күйінің әлеуметтік-демографиялық және психологиялық детерминанттарын зерттеу, сонымен қатар осы санаттағы отбасыларға тиімді әлеуметтік-психологиялық көмектің тиімді бағдарламасын өңдеу маңызды болып табылады.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Зерттеудің мақсаты: АСБ балалардың ата-аналарында мазасыздық күйдің пайда болу ерекшеліктерін және мазасыздық деңгейіне әсер ететін әлеуметтік-психологиялық факторларды анықтау болып табылады.

Осы мақсатқа сәйкес келесі міндеттер айқындалды:

АСБ баланы тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйінің пайда болу себептерін, көріну динамикасын қарастырған ғылыми еңбектерге жүйелі талдау жасау.

АСБ баланы тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйін зерттеу үшін диагностикалық әдістемелерді іріктеу және жүргізу. Алынған нәтижелерге сандық және сапалық талдау жасау.

Зерттеу базасы: «Қызылорда облысы білім басқармасының «Аутизмі (аутистік спектр бұзылыстары) бар балаларды қолдау орталығы («Autism-орталығы» КММ. Осы орталықта АСБ балаларға қолдау алып жүрген ата-аналар. Зерттеуге алынған жалпы ата-аналардың саны 118.

АСБ баланы тәрбиелеп отырған ата-аналардың мазасыздық күйін зерттеу үшін ата-аналардың әлеуметтік-демографиялық ерекшеліктерін анықтау мақсатында авторлық сауалнама құрастырылды және негізсіз мазасыздыққа бейімділікті экспресс-диагностикалау (В.В.Бойко) әдістемесі алынды.

Авторлық сауалнама екі бөлімнен тұрады. I бөлімде жалпы ата-аналардың жасы, әлеуметтік мәртебесі, АСБ баланың саны, әлеуметтік қолдау алу көздерін анықтауға бағытталса, ал II бөлімде мазасыздық күйді тудыратын факторларды анықтауға бағытталған сұрақтар. II бөлімде сұрақтарға жауап беру нұсқасы 5 балдық Лайкерт шкаласы бойынша (1 – мүлде келіспеймін, 5 – толық келісемін) ұсынылған.

В.В.Бойконың негізсіз мазасыздыққа бейімділікті экспресс-диагностикалау әдістемесі 11 сұрақтан тұрады. Әрбір сұраққа «иә» немесе «жоқ» деп жауап береді. Зерттелушілердің «иә» жауаптарының саны артқан сайын, эмоционалдық мінез-құлықтың дисфункционалды стереотипі соғұрлым айқын көрінеді.

Нәтижелер және оларды талқылау

Зерттелуші ата-аналарға алдымен авторлық сауалнама жүргізілді. Авторлық сауалнамадан алынған нәтижелер төменде (1-кесте) ұсынылып отыр.

Кесте 1

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары (N = 118)

Айнымалы	Санаты	n	%
Жасы	25 жасқа дейін	41	34,7
	26–35 жас	45	38,1
	36–45 жас	32	27,2
Білімі	Орта	13	11,0
	Орта-арнайы	33	28,0
	Жоғары	65	55,1
Отбасылық жағдайы	Жоғарыдан кейінгі	7	5,9
	Некеде	78	66,1
	Некеде емес	21	17,8
	Ажырасқан	14	11,9
Балалар саны	Жалғыз басты ана	5	4,2
	0–1 бала	25	21,2
	2 бала	32	27,1

	3 бала	34	28,8
	4 және одан көп	27	22,9
АСБ бар балалар саны	1 бала	93	78,3
	2 және одан көп	25	21,7
АСБ баланың жасы	3 жасқа дейін	50	41,7
	3–6 жас	35	30,0
	7–10 жас	19	16,7
	11–14 жас	11	9,2
	14 жастан жоғары	3	2,5
Мамандандырылған көмек алады	Иә	100	84,2
	Жоқ	18	15,8
N=118			

Алынған нәтижелер АСБ диагнозы бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың әлеуметтік-демографиялық құрылымының ерекшеліктерін көрсетеді. Респонденттердің басым бөлігі 26–35 жас аралығында (38,1%). Сонымен қатар, қатысушылардың жартысында жоғары білімге ие (55,1%), бұл олардың ақпараттық және психологиялық ресурстарға қолжетімділігінің жоғары болуы мүмкін екенін көрсетеді.

Отбасылық жағдай бойынша респонденттердің басым көпшілігі некеде (66,1%). Дегенмен, ажырасқан (11,9%) және некеде тұрмайтын (17,8%) қатысушылар үлесінің болуы АСБ бар баланы тәрбиелеу жағдайында отбасылық тұрақтылық мәселесінің өзектілігін көрсетеді. Себебі баланың диагнозын естігеннен кейін ажырасып кететін отбасылар бар екенін көрсетеді.

Балалар саны бойынша мәліметтер респонденттердің басым бөлігінде 2–3 бала бар екенін (55,9%) көрсетті. Бұл жағдай АСБ диагнозы бар баланы тәрбиелеу отбасындағы жалпы жүктемені арттыратынын және психологиялық, әлеуметтік қолдаудың қажеттілігін күшейтетінін білдіреді.

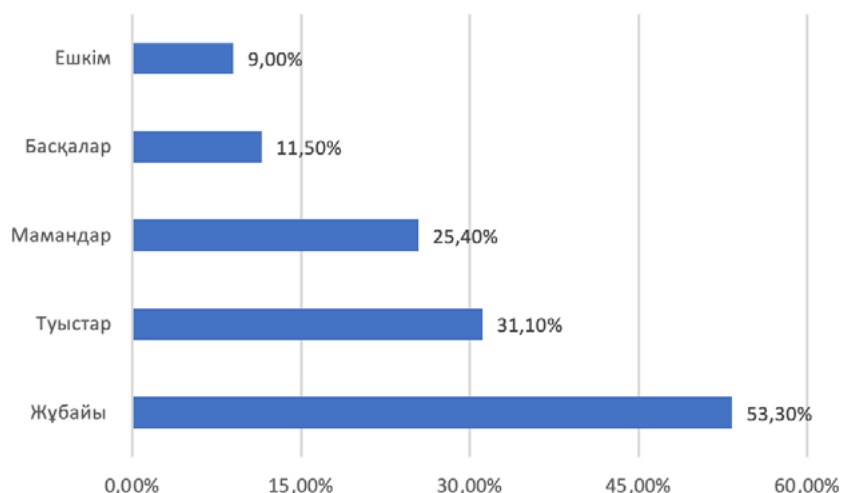
Жалпы алғанда, алынған нәтижелер АСБ бар балаларды тәрбиелейтін ата-аналардың көпшілігі әлеуметтік тұрғыдан белсенді, білімді және отбасылық жауапкершілігі жоғары топқа жататынын көрсетеді, бұл олардың психологиялық әл-ауқатын зерттеуде маңызды фактор болып табылады.

Сонымен қатар респонденттердің басым бөлігінде бір АСБ диагнозы бар бала бар екенін көрсетті (78,3%), ал 21,7%-ында екі және одан да көп АСБ диагнозындағы бала бар деп көрсетеді. Балалардың жас құрылымы бойынша ең үлкен үлесті 3 жасқа дейінгі балалар (41,7%) және 3–6 жас аралығы (30,0%), 7–10 жас аралығы (16,7%), 11–14 жас (9,2%), ал 14 жастан жоғары (2,5%) құрайды, бұл зерттеуге негізінен ерте жастағы балалардың ата-аналары қатысқанын көрсетеді. АСБ баланың жасы кішкентай болған сайын соншалықты ата-аналарда мазасыздық жоғары болуы мүмкін.

Мамандандырылған көмек алу көрсеткіші жоғары деңгейде – 84,2%, бұл ата-аналардың балаларын оңалту және түзету қызметтеріне белсенді тартатынын көрсетеді. Дегенмен, 15,8% балалар қажетті көмекті алмай отыр, бұл әлеуметтік және медициналық қолжетімділік мәселелерінің бар екенін көрсетеді.

Ата-аналардың жұмыспен қамтылуы бойынша 35,0% толық жұмыс істейді, 31,7% жартылай жұмыс істейді, ал 34,0% декреттік демалыста. Бұл жағдай ерекше күтімді қажет ететін балаларды тәрбиелеу мен кәсіби қызметті қатар алып жүрудің күрделілігін көрсетеді.

Ата-аналарға АСБ баланың күтіміне негізгі көмекті беретіндердің пайызы төменде бірліген (1-сурет).

Сурет 1. Ата-аналарға АСБ баланың күтіміне негізгі көмекті беретіндердің үлес салмағы.

Алынған нәтижелер АСБ диагнозы бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналар үшін негізгі әлеуметтік қолдау көзі ретінде жұбайының рөлі басым екенін көрсетті (53,3%). Сонымен қатар, туыстар тарапынан қолдау да айтарлықтай үлеске ие (31,1%), бұл отбасылық және кеңейтілген отбасы ресурстарының маңыздылығын айқындайды.

Мамандардың (психологтар, дефектологтар, дәрігерлер) қолдауы 25,4% жағдайда көрсетілген, бұл кәсіби көмектің жеткілікті деңгейде қолданылмай отырғанын немесе қолжетімділіктің шектеулі болуы мүмкін екенін білдіреді. Сонымен қатар, 9% респондент ешқандай қолдау алмайтынын көрсеткен, бұл топ ерекше назар мен психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді.

Жалпы алғанда, нәтижелер АСБ бар баланы тәрбиелеуде ресми емес қолдау (жұбайы, туыстар) басым екенін, ал кәсіби қолдау жүйесін күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Сауалнаманың екінші бөлігінде ата-аналарда мазасыздық күйін тудыратын факторларды анықтау болатын (2-кесте).

Кесте 2

Ата-аналарда мазасыздық күйін тудыратын факторлар.

Көрсеткіш	Деңгей	Орташа көрсеткіш
Эмоционалдық шиеленіс (босаңсу қиындығы)	Орташа	3,4
Ата-аналық тиімсіздікке алаңдау	Орташа	3
Баланың әлеуметтік бейімделуіне қорқыныш	орташа	3,2
Созылмалы шаршау (эмоционалдық/физикалық)	Жоғары	4
Эмоцияларды бақылау қиындығы	Орташа	3,4
Тұрақты психологиялық жүктеме	Орташа	3,4
Отбасының болашағына қорқыныш	Жоғары	4
Себепсіз мазасыздық	Орташа	3,2

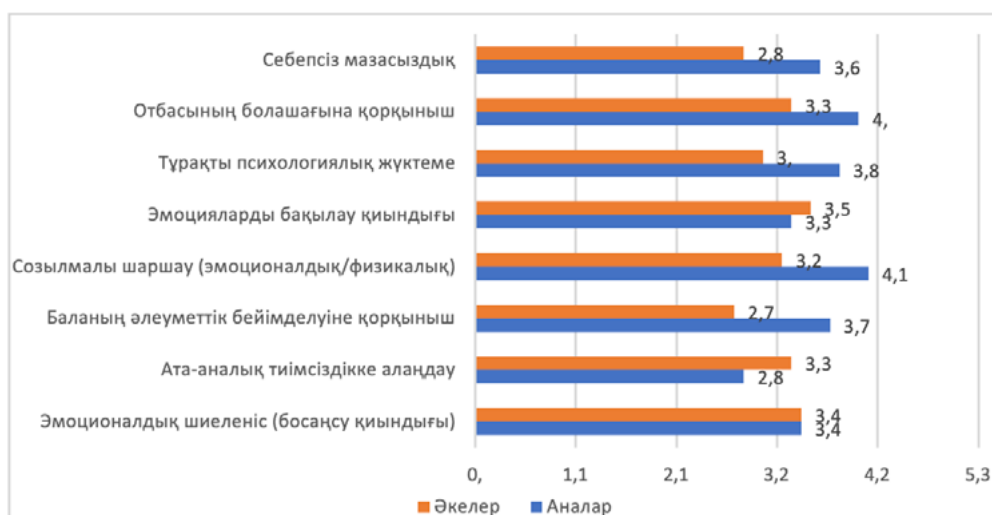
Сауалнаманың екінші бөлімі бойынша ата-аналардың жауаптарын талдауда оларда айқын эмоционалдық шиеленіс жағдайында екенін байқауға болады. Бұл күйді олардың бос уақытында да толыққанды босаңси алмауымен көрінеді. Сонымен қатар, ең маңызды фактор ретінде баланың әлеуметтік бейімделуіне

қатысты қорқыныш анықталды. Бұдан бөлек, ата-аналардың өздерінің ата-аналық міндеттерін толық орындай алмауым мүмкін деген қорқынышы да байқалады, бұл жасырын мазасыздықтың және өзін-өзі бағалаудың тұрақсыздығының бар екендігін көрсетеді.

Мәліметтерді талдау нәтижелері ата-аналардың айқын созылмалы психологиялық жүктемені бастан кешіретінін көрсетті, ол тұрақты шаршау сезімімен және босаңсудағы қиындықтармен қатар жүреді. Мазасыздықтың негізгі факторы ретінде ата-аналардың өздерінің бастан кешулерін бақылау қиындатылған, үнемі психологиялық шиеленісте жүреді.

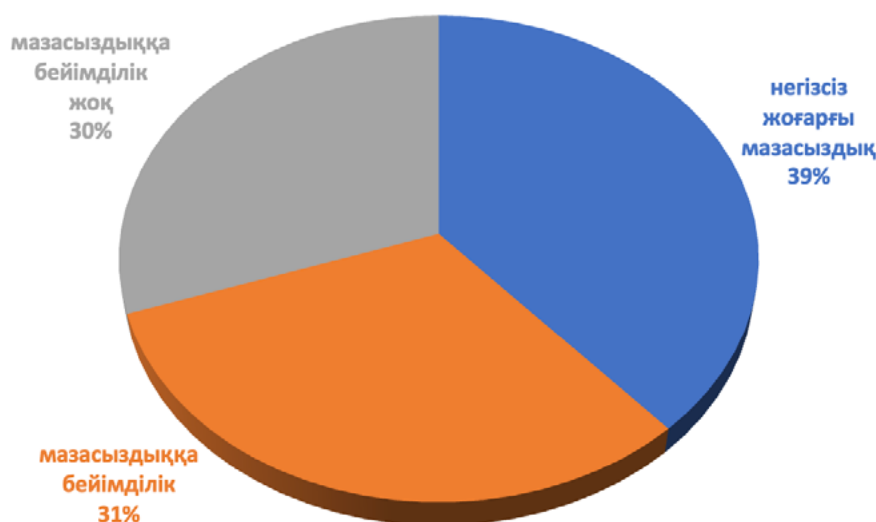
Сонымен қатар зерттеу нәтижелері ата-аналардың мазасыздығы жүйелі және көпқұрамды сипатқа ие екенін көрсетті. Ең айқын көрінетін факторлар – отбасының және баланың болашағына қатысты қорқыныш, сондай-ақ тұрақты психологиялық жүктеме мен шаршау сезімі. Сонымен қатар, айқын себепсіз мазасыздану түрінде көрінетін жалпыланған мазасыздық та анықталды, бұл эмоционалдық шиеленістің терең деңгейде екенін білдіреді. Жалпы нәтижелер ата-аналық мазасыздықтың кешенді сипатын және баланың болашағына қатысты алаңдаушылықтың басым екені анықталды.

Енді мазасыздықты тудыратын жағдайлардың көріну дәрежесіне қарай аналар мен әкелердің арасында айырмашылықты көрсету үшін алынған нәтижелер жынысына қарай топтастырылды. Нәтижелер төмендегі суретте ұсынылып отыр (2-сурет).

Сурет 2. Мазасыздықты тудыратын факторлардың көріну дәрежесіне қарай аналар мен әкелердің арасында айырмашылық.

Суреттен байқағанымыздай аналарларда әкелерге қарағанда мазасыздықты тудыратын жағдайлардың ішінде баланың әлеуметтік бейімделуіне қорқу (3,7), созылмалы шаршау (эмоционалды/физикалық) (4,1), тұрақты психологиялық жүктеме (3,8), отбасына болашағына қорқыныш (4), себепсіз мазасыздық (3,6) арасында айтарлықтай айырмашылық бар екені анықталды. Бұдан шығатын қорытынды аналар әкелерге қарағанда АСБ балаға қатты алаңдайтыны. Мазасыздықты тудыратын жағдайлардың ішінде әсіресе себепсіз мазасыздықта үлкен айырмашылық бар. Себепсіз мазасыздықтың аналарда жоғары көрінуін дәлелдей түсу үшін В.В.Бойконың негізсіз мазасыздыққа бейімділікті экспресс-диагностикалау әдістемесі жүргізілді. Алынған нәтижелер 3-суретте ұсынылып отыр.

Сурет 3. АСБ балаларды тәрбиелеп отырған аналардың негізсіз мазасыздықтың көріну дәрежесінің үлесі.

Алынған деректерден көріп отырғанымыздай негізсіз мазасыздыққа бейімділік шкаласы бойынша зерттелушілердің едәуір бөлігінде мазасыздықтың жоғары деңгейі анықталды. Атап айтқанда, 38,4% респондент 10–11 балл жинаған, бұл негізсіз мазасыздықтың айқын көрінетінін және олардың мінез-құлқы мен эмоционалдық реакцияларында тұрақты сипат алғанын білдіреді. Респонденттердің 31,4%-ында орта деңгей (5–9 балл) анықталды, бұл мазасыздыққа белгілі бір бейімділіктің бар екенін көрсетеді. Бұл жағдайда мазасыздық жағдайлық немесе орташа деңгейде көрініс беріп, стресс факторларының әсерінен күшеюі мүмкін.

Ал 30,2% қатысушылар төмен деңгей (0–4 балл) көрсетті, яғни оларда мазасыздыққа бейімділік байқалмайды және эмоционалдық жағдайы салыстырмалы түрде тұрақты деп бағалауға болады.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер мазасыздықтың орта және жоғары деңгейлерінің басым екенін, бұл респонденттерде эмоционалдық шиеленістің қалыптасуына ықпал ететін факторлардың бар екенін көрсетті.

Қорытынды

Сонымен, эмпирикалық зерттеуден алынған нәтижелер АСБ бар балаларды тәрбиелейтін ата-аналардың әлеуметтік-демографиялық және психологиялық ерекшеліктерінің кешенді сипатын көрсетеді. Зерттеу деректері бойынша ата-аналардың басым бөлігі әлеуметтік тұрғыдан белсенді, білім деңгейі жоғары және отбасылық жауапкершілігі айқын көрінетін топқа жатады. Сонымен қатар, олардың көпшілігі 26–35 жас аралығындағы жастар екені анықталды, бұл кезең өмірлік және кәсіби тұрақтану сатысымен сәйкес келеді.

Әлеуметтік қолдау мәселесіне келсек, ата-аналардың басым бөлігі АСБ бар балаға байланысты көмек іздеуге мәжбүр, алайда тек 35%-ы ғана толық күн жұмыс істейді. Бұл жағдай ерекше күтімді қажет ететін баланы тәрбиелеумен байланысты уақыттық және эмоционалдық ресурстардың шектеулілігін көрсетеді. Сондықтан да бала күтіміндегі негізгі қолдау көбінесе жұбайы тарапынан көрсетіледі, ал кәсіби және мамандандырылған көмек жеткіліксіз.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, ата-аналардың едәуір бөлігінде айқын эмоционалдық шиеленіспен созылмалы стресс белгілері анықталды. Бұл күй тұрақты шаршау сезімімен, бос уақытта толыққанды босаңси алмауымен және психологиялық кернеудің жоғары деңгейімен сипатталады. Мазасыздықтың негізгі детерминанты ретінде баланың болашақтағы әлеуметтік бейімделуіне қатысты қорқыныш болып табылады. Сонымен қатар, ата-аналардың өздерінің ата-аналық міндеттерін толық орындай алмауы мүмкін деген уайымы олардың жасырын мазасыздық деңгейінің жоғары екенін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері бойынша ата-аналардың 38%-ында негізсіз мазасыздықтың жоғары деңгейі анықталды, бұл тұлғалық ма-

засыздыққа айналу қаупін арттыруы мүмкін. Әсіресе, аналарда мазасыздық деңгейінің әкелерге қарағанда жоғары болуы гендерлік рөлдердің ерекшеліктерімен және бала күтіміндегі негізгі жүктеменің аналарға түсуімен түсіндіруге болады.

Сонымен, алынған нәтижелер АСБ бар балаларды тәрбиелейтін ата-аналардың психоэмоционалдық жағдайы жоғары қауіп аймағында екенін көрсетеді. Бұл өз кезегінде кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламаларын әзірлеу қажеттілігін көрсетеді. Мұндай бағдарламалар ата-аналардың эмоционалдық ресурстарын қалпына келтіруге, мазасыздық деңгейін төмендетуге және тиімді копинг-стратегияларды қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Мүдделер қақтығысы

Авторлар өздерінің мүдделер қақтығысы жоқ екенін мәлімдейді.

Авторлардың үлесі

Сулейменова Г.Т. – тұжырымдама жасау, әдістеме әзірлеу, зерттеу жүргізу, мақаланың бастапқы нұсқасын жазу.

Нурадинов А.С. – тұжырымдама жасау, ғылыми жетекшілік, деректерді өңдеу және басқару, нәтижелерді тексеру.

Каримова А.Т. – тұжырымдама жасау, нәтижелерді тексеру.

Әдебиеттер тізімі

Әдебиеттер тізімі

Afzal, M., Iqbal, J., Tanveer, A., & Ali, A. (2025). Insights into Communication Differences of ASD Children and their Parents' Emotional State: 2025.4.1.091. *Applied Social Sciences and Administration Journal*, 4(1), 1635-1643. <https://doi.org/10.55966/assaj.2025.4.1.091>

Amelia, C. R. T., Kurniawan, Y., & Pratiwi, F. (2023). Gambaran kecemasan orang tua pada karier anak berkebutuhan khusus. *Jurnal Penelitian Pendidikan, Psikologi dan Kesehatan (J-P3K)*, 4(2), 71-79. <https://doi.org/10.51849/j-p3k.v4i2.207>

Bitsika, V., & Sharpley, C. F. (2004). Stress, anxiety and depression among parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 14(2), 151-161. <https://doi.org/10.1017/S1037291100002466>

Bonis, S. (2016). Stress and parents of children with autism: A review of literature. *Issues in mental health nursing*, 37(3), 153-163. <https://doi.org/10.3109/01612840.2015.1116030>

Carone, N., Baiocco, R., Lingardi, V., & Kerns, K. (2020). Child attachment security in gay father surrogacy families: Parents as safe havens and secure bases during middle childhood. *Attachment & Human Development*, 22(3), 269-289. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1588906>

Colizzi, M., Sironi, E., Antonini, F., Ciceri, M. L., Bovo, C., & Zoccante, L. (2020). Psychosocial and behavioral impact of COVID-19 in autism spectrum disorder: An online parent survey. *Brain sciences*, 10(6), 341. <https://doi.org/10.3390/brainsci10060341>

Dabrowska, A., & Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome. *Journal of intellectual disability research*, 54(3), 266-280. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x>

Dow, D. M. (2019). *Mothering while Black: Boundaries and burdens of middle-class parenthood*. Oakland: University of California Press.

Estes, A., Munson, J., Dawson, G., Koehler, E., Zhou, X. H., & Abbott, R. (2009). Parenting stress and psychological functioning among mothers of preschool children with autism and developmental delay. *Autism*, 13(4), 375-387. <https://doi.org/10.1177/1362361309105>

Gul, H., Gul, A., & Yurdusen, S. (2021). Do maternal personality traits influence mother-infant interactions and maternal stress? *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 39(3), 268-282. <https://doi.org/10.59188/>

eduvest.v6i1.52772

Han, Z., Zhong, H., & Hansen, P. (2025). Worried, anxious and uplifted: emotions of Chinese parents of children with autism spectrum disorder when expressing information needs. *Aslib Journal of Information Management*, 77(4), 681-700. <https://doi.org/10.1108/AJIM-09-2023-0336>

Han, T., Zhang, C. M., Liu, X. L., Jin, Y., Song, C., & Wang, Z. P. (2026). Internal and external factors related to anxiety and depression in parents of children with autism: the significance of psychological resilience. *BMC Public Health*, 26, 1187. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-26140-3>

Hayes, S. A., & Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(3), 629-642. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>

Hodges, H., Fealko, C., & Soares, N. (2020). Autism spectrum disorder: definition, epidemiology, causes, and clinical evaluation. *Translational pediatrics*, 9(1), 55. <https://doi.org/10.21037/tp.2019.09.09>

Kousha, M., Attar, H. A., & Shoar, Z. (2016). Anxiety, depression, and quality of life in Iranian mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of Child Health Care*, 20(3), 405-414. <https://doi.org/10.1177/1367493515598644>

Lacroix, A., Burnel, M., Baciou, M., Occelli, P., Perrone-Bertolotti, M., David, M., & Ego, A. (2026). School participation in autistic girls and boys: The role of social-communication abilities and extrinsic barriers. *Autism*, 30(5), 1242-1262. <https://doi.org/10.1177/13623613261428668>

Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The lancet*, 392(10146), 508-520. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(18\)31129-2](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(18)31129-2)

Manning, J., Billian, J., Matson, J., Allen, C., & Soares, N. (2021). Perceptions of families of individuals with autism spectrum disorder during the COVID-19 crisis. *Journal of autism and developmental disorders*, 51(8), 2920-2928. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04760-5>

Nonweiler, J., Rattray, F., Baulcomb, J., Happé, F., & Absoud, M. (2020). Prevalence and associated factors of emotional and behavioural difficulties during COVID-19 pandemic in children with neurodevelopmental disorders. *Children*, 7(9), 128. <https://doi.org/10.3390/children7090128>

Nurussakinah, N., Mediani, H. S., & Purnama, D. (2024). Pentingnya dukungan emosional untuk orang tua anak autisme di SLB: Pembelajaran dari pengalaman kecemasan. *Jurnal Kesehatan dan Kebidanan Nusantara*, 2(1), 17-23. <https://doi.org/10.69688/jkn.v2i1.82>

Pottie, C. G., & Ingram, K. M. (2008). Daily stress, coping, and well-being in parents of children with autism: a multilevel modeling approach. *Journal of family psychology*, 22(6), 855. <https://doi.org/10.1037/a0013604>

Rivard, M., Terroux, A., Parent-Boursier, C., & Mercier, C. (2014). Determinants of stress in parents of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 44(7), 1609-1620. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-2028-z>

Świerczyńska, J. C., Pawłowska, B., Chojnowska-Ćwiakła, I., & Krawczykiwicz, R. (2026). Determinants of the mental health of mothers of children with autism spectrum disorders. *Medical Studies/Studia Medyczne*, 42(1), 39-44. <https://doi.org/10.5114/ms.2026.160426>

Taylor, M. J., Rosenqvist, M. A., Larsson, H., Gillberg, C., D'Onofrio, B. M., Lichtenstein, P., & Lundström, S. (2020). Etiology of autism spectrum disorders and autistic traits over time. *JAMA psychiatry*, 77(9), 936-943. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.0689>

Woods, B. K., Sauer-Zavala, S., Farchione, T. J., & Barlow, D. H. (2020). Isolating the effects of mindfulness training across anxiety disorder diagnoses in the unified protocol. *Behavior Therapy*, 51(6), 972-983. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2020.01.001>

World Health Organization. (2025). Autism spectrum disorders. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>

Zablotsky, B., Bradshaw, C. P., & Stuart, E. A. (2013). The association between mental health, stress, and coping supports in mothers of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(6), 1380-1393. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1693-7>

Амирбекова Г.Е. (2024). Қазақстанда аутизм дертінен зардап шегуші балаларды әлеуметтік оңалту (философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация). Алматы.

Бейсеналина, А., Ахтаева, Н. (2022). Характеристика эмоциональной сферы матерей детей с расстройством аутистического спектра. Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология, 73(4). <https://doi.org/10.51889/6806.2022.64.78.016>

Бекмұрат А.Т. (2025). Мектеп жасына дейінгі аутизмді бар балалармен сөйлеудің лексикалық және семантикалық жағын дамытудағы АВА терапиясы (философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация). Алматы.

Искакова, Б. С., Присяжнюк, Д. И., & Зангиева, И. К. (2023). Установки родителей и учителей к инклюзивному образованию в России и Казахстане: сравнительный анализ. Мир России. Социология. Этнология, 32(2), 30-51. <https://doi.org/10.17323/1811-038X-2023-32-2-30-51>

Колых, О. А., & Скакова, А. М. (2024). Ата-аналарының әр түрлі жас кезеңдерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың диагнозын қабылдау ерекшеліктері. In *The 8th International Scientific and Practical Conference "Modernization of Innovative Development of Professional Education"* (p. 194-197). Amsterdam, Netherlands: International Science Group.

Мамайчук, И. И. (2014). Помощь психолога детям с аутизмом. Санкт-Петербург, Россия: Эко-Вектор.

Махадиева А.К. (2019). Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті женуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу (философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация). Павлодар.

Орлова, А. А., Калганова, М. Н., & Красильникова, Е. Д. (2022). Роль грамотного стиля воспитания в процессе реабилитации ребёнка с нарушениями психического развития. Психология, образование: актуальные и приоритетные направления исследований, 276-282.

Пернебекова, Ф., Абишева, Э., Жанғалиева, Ж., Бекмуратова, Г., & Сәлмеке, С. (2025). ЕБҚ бар және қалыпты дамыған балалар ата-аналарының резиленттілік факторларының салыстырмалы талдауы. Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология, 85(4), 350-360. <https://doi.org/10.51889/2959-5967.2025.85.4.030>

Печникова, Л. С. (1997). Особенности материнского отношения к детям с ранним детским аутизмом (кандидатский диссертация). Москва, Россия.

Фоминих, Е. (2024). Семейные аспекты цифровой социализации обучающихся с ОВЗ. Москва, 16, 230-234.

Число детей с аутизмом бьёт рекорды: трехкратный рост за пять лет. (2025). <https://inbusiness.kz/ru/news/chislo-detej-s-autizmom-bet-rekordy-trehkratnyj-rost-za-pyat-let>

Шермазанян, А. А. (2025). Психологические особенности родителей детей с расстройством аутистического спектра. Печатается по решению редакционно-издательского совета ФГБОУ ВО КГМУ Минздрава России, 245.

G. Suleimenova^{*1}, A. Nuradinov², A. Karimova³

^{1,2}L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

³K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan

Anxiety states of parents raising children with autism spectrum disorders: a socio-psychological analysis

Abstract. The article examines the anxiety state of parents raising children with autism spectrum disorders within the framework of socio-psychological analysis. The relevance of the study is обусловлена the increasing number of children with ASD and the need to investigate the psychological condition of parents experiencing prolonged emotional stress associated with child-rearing and the social adaptation of the child. The purpose of the study was to identify the characteristics of anxiety manifestations among parents of children with ASD and to determine the socio-psychological factors influencing anxiety levels.

The study employed an author-designed questionnaire aimed at examining the socio-demographic and psychological characteristics of families, as well as V.V. Boyko's «Express Diagnostics of the Tendency toward Unmotivated Anxiety» methodology. The study involved 118 parents raising children with ASD. The empirical findings

revealed that 38% of parents demonstrated a high level of unmotivated anxiety. The main determinant of anxiety is fear related to the child's future social adaptation. In addition, parents' concerns about their possible inability to fully fulfill their parental responsibilities contribute to an increase in the level of latent anxiety. In addition, mothers showed significantly higher anxiety levels related to raising and caring for a child with ASD compared to fathers. The findings indicate the necessity of developing a comprehensive psychological support program aimed at reducing anxiety and improving the psychological well-being of families raising children with ASD.

Keywords: autism spectrum disorders, parents of children with ASD, anxiety, unmotivated anxiety, fear, chronic fatigue, socio-psychological analysis.

Г.Т. Сулейменова*¹, А.С. Нурадинов², А.Т. Каримова³

^{1,2}Евразийский национальный университет

им. Л. Н. Гумилева г. Астана, Казахстан

³Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, г. Актобе, Казахстан

Тревожное состояние родителей, воспитывающих детей с расстройствами аутистического спектра: социально-психологический анализ

Аннотация. В статье рассматривается состояние тревожности родителей, воспитывающих детей с расстройствами аутистического спектра, в контексте социально-психологического анализа. Актуальность исследования обусловлена ростом числа детей с РАС и необходимостью изучения психологического состояния родителей, испытывающих длительное эмоциональное напряжение, связанное с особенностями воспитания и социальной адаптации ребёнка. Цель исследования — выявить особенности проявления тревожных состояний у родителей детей с РАС, а также определить социально-психологические факторы, влияющие на уровень тревожности. В исследовании использовались авторская анкета, направленная на изучение социально-демографических и психологических особенностей семьи, а также методика «Экспресс-диагностика склонности к немотивированной тревожности» В. В. Бойко. В исследовании приняли участие 118 родителей, воспитывающих детей с РАС. Результаты эмпирического исследования показали, что у 38% родителей выявлен высокий уровень немотивированной тревожности. Основным детерминантом тревожности выступает страх, связанный с будущей социальной адаптацией ребёнка. Кроме того, переживания родителей о возможной неспособности в полной мере выполнять свои родительские обязанности способствуют повышению уровня латентной тревожности. Помимо этого, у матерей, по сравнению с отцами, уровень тревожности, связанный с воспитанием и уходом за ребёнком с РАС, оказался значительно выше. Полученные результаты свидетельствуют о необходимости разработки комплексной программы психологической поддержки, направленной на снижение тревожности и повышение психологического благополучия семей, воспитывающих детей с РАС.

Ключевые слова: расстройства аутистического спектра, родители детей с РАС, тревожность, немотивированная тревожность, страх, хроническая усталость, социально-психологический анализ.

References

Afzal, M., Iqbal, J., Tanveer, A., & Ali, A. (2025). Insights into Communication Differences of ASD Children and their Parents' Emotional State: 2025.4.1.091. *Applied Social Sciences and Administration Journal*, 4(1), 1635-1643. <https://doi.org/10.55966/assaj.2025.4.1.091>

Amelia, C. R. T., Kurniawan, Y., & Pratiwi, F. (2023). Gambaran kecemasan orang tua pada karier anak berkebutuhan khusus. *Jurnal Penelitian Pendidikan, Psikologi dan Kesehatan (J-P3K)*, 4(2), 71-79. <https://doi.org/10.51849/j-p3k.v4i2.207>

Amirbekova G.E. (2024). Qazaqstanda autizm dertinen zardap shegushi balalardy aleumettik onaltu [Social Rehabilitation of Children with Autism Spectrum Disorder in Kazakhstan]: filosofiya doktory (PhD) darezhesin alu ushin dayyndalghan dissertatsiya. Almaty. - [in Kazakh]

- Beisenalina A., & Akhtaeva N. (2022). Kharakteristika emotsional'noi sfery materei detei s rasstroistvom autisticheskogo spektra [Characteristics of the emotional sphere of mothers of children with autism spectrum disorder]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya: Psikhologiya*, 73(4). <https://doi.org/10.51889/6806.2022.64.78.016> - [in Russian]
- Bekmurat A.T. (2025) Mektep zhasyna deiingi autizmi bar balalarmen soileudin leksikalyk zhane semantikalik zhagyn damytudagy ABA terapiyasi [ABA Therapy in the Development of Lexical and Semantic Aspects of Speech in Preschool Children with Autism]: filosofiya doktory (PhD) darezhesin alu ushin dayyndalghan dissertatsiya. Almaty. - [in Kazakh]
- Bitsika, V., & Sharpley, C. F. (2004). Stress, anxiety and depression among parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 14(2), 151-161. <https://doi.org/10.1017/S1037291100002466>
- Bonis, S. (2016). Stress and parents of children with autism: A review of literature. *Issues in mental health nursing*, 37(3), 153-163. <https://doi.org/10.3109/01612840.2015.1116030>
- Carone, N., Baiocco, R., Lingiardi, V., & Kerns, K. (2020). Child attachment security in gay father surrogacy families: Parents as safe havens and secure bases during middle childhood. *Attachment & Human Development*, 22(3), 269-289. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1588906>
- Chislo detei s autizmom b'et rekordy: trekhkratnyi rost za pyat' let [The Number of Children with Autism Breaks Records: Threefold Increase over Five Years]. (2025). Retrieved from <https://inbusiness.kz/ru/news/chislo-detey-s-autizmom-bet-rekordy-trehkratnyj-rost-za-pyat-let> - [in Russian]
- Colizzi, M., Sironi, E., Antonini, F., Ciceri, M. L., Bovo, C., & Zoccante, L. (2020). Psychosocial and behavioral impact of COVID-19 in autism spectrum disorder: An online parent survey. *Brain sciences*, 10(6), 341. <https://doi.org/10.3390/brainsci10060341>
- Dabrowska, A., & Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome. *Journal of intellectual disability research*, 54(3), 266-280. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x>
- Dow, D. M. (2019). Mothering while Black: Boundaries and burdens of middle-class parenthood. *University of California Press*.
- Estes, A., Munson, J., Dawson, G., Koehler, E., Zhou, X. H., & Abbott, R. (2009). Parenting stress and psychological functioning among mothers of preschool children with autism and developmental delay. *Autism*, 13(4), 375-387. <https://doi.org/10.1177/1362361309105>
- Fominykh E. (2024). *Semeinye aspekty tsifrovoi sotsializatsii obuchayushchikhsya s OVZ* [Family Aspects of Digital Socialization of Students with Disabilities]. Moscow, 16, 230-234. - [in Russian]
- Gul, H., Gul, A., & Yurdusen, S. (2021). Do maternal personality traits influence mother-infant interactions and maternal stress? *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 39(3), 268-282. <https://doi.org/10.59188/eduvest.v6i1.52772>
- Han, T., Zhang, C. M., Liu, X. L., Jin, Y., Song, C., & Wang, Z. P. (2026). Internal and external factors related to anxiety and depression in parents of children with autism: the significance of psychological resilience. *BMC Public Health*, 26, 1187. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-26140-3>
- Han, Z., Zhong, H., & Hansen, P. (2025). Worried, anxious and uplifted: emotions of Chinese parents of children with autism spectrum disorder when expressing information needs. *Aslib Journal of Information Management*, 77(4), 681-700. <https://doi.org/10.1108/AJIM-09-2023-0336>
- Hayes, S. A., & Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(3), 629-642. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>
- Hodges, H., Fealko, C., & Soares, N. (2020). Autism spectrum disorder: definition, epidemiology, causes, and clinical evaluation. *Translational pediatrics*, 9(1), 55. <https://doi.org/10.21037/tp.2019.09.09>
- Iskakova B.S., Prisyazhnyuk D.I., & Zangieva I.K. (2023). Ustanovki roditelei i uchitelei k inkluzivnomu obrazovaniyu v Rossii i Kazakhstane: sravnitel'nyi analiz [Attitudes of Parents and Teachers toward Inclusive Education in Russia and Kazakhstan: A Comparative Analysis]. *Mir Rossii. Sotsiologiya. Etnologiya*, 32(2), 30-51. <https://doi.org/10.17323/1811-038X-2023-32-2-30-51> [in Russian]
- Kolyukh O.A., & Skakova A.M. (2024). Ata-analarnyn ar turli zhas kezeñderinde erekshe bilim beru kazhet-

tilikteri bar balalardyn diagnozyn kabul dau erekshelekteri [Features of Parents' Acceptance of the Diagnosis of Children with Special Educational Needs at Different Age Stages]. In *The 8th International Scientific and Practical Conference "Modernization of Innovative Development of Professional Education"* (pp. 194–197). Amsterdam, Netherlands: International Science Group. - [in Russian]

Kousha, M., Attar, H. A., & Shoar, Z. (2016). Anxiety, depression, and quality of life in Iranian mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of Child Health Care*, 20(3), 405–414. <https://doi.org/10.1177/1367493515598644>

Lacroix, A., Burnel, M., Baci, M., Ocelli, P., Perrone-Bertolotti, M., David, M., & Ego, A. (2026). School participation in autistic girls and boys: The role of social-communication abilities and extrinsic barriers. *Autism*, 30(5), 1242–1262. <https://doi.org/10.1177/13623613261428668>

Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The lancet*, 392(10146), 508–520. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(18\)31129-2](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(18)31129-2)

Makhadieva A.K. (2019) Ata-ana men autist bala karym-katynas zhuiesindegi stresti zhenudi psikhologiyalyk-pedagogikalyk suiemeldeu [Psychological and Pedagogical Support for Overcoming Stress in the Parent–Autistic Child Relationship System]: filosofiya doktory (PhD) gylimi darezhesin alu ushin dayyndalghan dissertatsiya. Pavlodar. - [in Kazakh]

Mamaichuk I.I. (2014). Pomoshch' psikhologa detyam s autizmom [Psychologist's Assistance to Children with Autism]. Saint Petersburg, Russia: Eko-Vektor. - [in Russian]

Manning, J., Billian, J., Matson, J., Allen, C., & Soares, N. (2021). Perceptions of families of individuals with autism spectrum disorder during the COVID-19 crisis. *Journal of autism and developmental disorders*, 51(8), 2920–2928. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04760-5>

Nonweiler, J., Rattray, F., Baulcomb, J., Happé, F., & Absoud, M. (2020). Prevalence and associated factors of emotional and behavioural difficulties during COVID-19 pandemic in children with neurodevelopmental disorders. *Children*, 7(9), 128. <https://doi.org/10.3390/children7090128>

Nurussakinah, N., Mediani, H. S., & Purnama, D. (2024). Pentingnya dukungan emosional untuk orang tua anak autisme di SLB: Pembelajaran dari pengalaman kecemasan. *Jurnal Kesehatan dan Kebidanan Nusantara*, 2(1), 17–23. <https://doi.org/10.69688/jkn.v2i1.82>

Orlova A.A., Kalganova M.N., & Krasil'nikova E.D. (2022). Rol' gramotnogo stilya vospitaniya v protsesse reabilitatsii rebenka s narusheniyami psikhicheskogo razvitiya [The Role of an Appropriate Parenting Style in the Rehabilitation Process of a Child with Mental Development Disorders]. *Psikhologiya, obrazovanie: aktual'nye i prioritetnye napravleniya issledovaniy*, 276–282. - [in Russian]

Pechnikova L.S. (1997). Osobennosti materinskogo otnosheniya k detyam s rannim detskim autizmom [Features of Maternal Attitudes toward Children with Early Childhood Autism]: diss. kand. psikh. nauk. – Moscow. - [in Russian]

Pernebekova F., Abisheva E., Zhangalieva Zh., Bekmuratova G., & Salmeke S. (2025). EBQ bar zhane kalypty damygan balalar ata-analarynyn rezilientilik faktorlarynyn salystyrmaly taldauy [Comparative Analysis of Resilience Factors among Parents of Children with SEN and Typically Developing Children]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya: Psikhologiya*, 85(4), 350–360. <https://doi.org/10.51889/2959-5967.2025.85.4.030> - [in Kazakh]

Pottie, C. G., & Ingram, K. M. (2008). Daily stress, coping, and well-being in parents of children with autism: a multilevel modeling approach. *Journal of family psychology*, 22(6), 855. <https://doi.org/10.1037/a0013604>

Rivard, M., Terroux, A., Parent-Boursier, C., & Mercier, C. (2014). Determinants of stress in parents of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 44(7), 1609–1620. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-2028-z>

Shermazanyan A.A. (2025) Psikhologicheskie osobennosti roditelei detei s rasstroistvom autisticheskogo spectra [Psychological Characteristics of Parents of Children with Autism Spectrum Disorder]. Kursk, 245 - [in Russian]

Świerczyńska, J.C., Pawłowska, B., Chojnowska-Ćwiakła, I., & Krawczykiewicz, R. (2026) Determinants of the mental health of mothers of children with autism spectrum disorders. *Medical Studies/Studia Medyczne*, 42(1), 39–44. <https://doi.org/10.5114/ms.2026.160426>

Taylor, M. J., Rosenqvist, M. A., Larsson, H., Gillberg, C., D'Onofrio, B. M., Lichtenstein, P., & Lundström, S. (2020). Etiology of autism spectrum disorders and autistic traits over time. *JAMA psychiatry*, 77(9), 936–943. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.1000>

doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.0689

Woods, B. K., Sauer-Zavala, S., Farchione, T. J., & Barlow, D. H. (2020). Isolating the effects of mindfulness training across anxiety disorder diagnoses in the unified protocol. *Behavior Therapy*, 51(6), 972–983. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2020.01.001>

World Health Organization. (2025). Autism spectrum disorders. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>

Zablotsky, B., Bradshaw, C. P., & Stuart, E. A. (2013). The association between mental health, stress, and coping supports in mothers of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(6), 1380–1393. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1693-7>

Авторлар туралы мәлімет:

Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна – хат-хабар авторы, PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 010000, Астана, Қазақстан, e-mail: suleimenova.gt@yandex.ru

Нұрадинов Алмат Сабитович – психология ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 010000, Астана, Қазақстан, e-mail: nuradinov_as@enu.kz

Каримова Айгүл Төлендіқызы - медицина ғылымдарының кандидаты, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің психология және арнайы педагогика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, 030000, Ақтөбе, Қазақстан, e-mail: zhubanova_aru00@mail.ru

Information about the authors:

Suleimenova Gulzhazira – Corresponding Author, PhD Student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan, e-mail: suleimenova.gt@yandex.ru

Nuradinov Almat – Candidate of Psychological Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan, e-mail: nuradinov_as@enu.kz

Aigul Karimova - Candidate of Medical Sciences, associate Professor of the Department of Psychology and Special Pedagogy, K. Zhubanov Aktobe Regional University, 030000, Aktobe, Kazakhstan, e-mail: zhubanova_aru00@mail.ru

Сведения об авторах:

Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна - автор для корреспонденции, PhD-докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва, 010000, Астана, Казахстан, e-mail: suleimenova.gt@yandex.ru

Нұрадинов Алмат Сабитович - кандидат психологических наук, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, 010000, Астана, Казахстан, e-mail: nuradinov_as@enu.kz

Каримова Айгуль Тулендиевна - кандидат медицинских наук, ассоциированный профессор кафедры психологии и специальной педагогики Актюбинского регионального университета имени К. Жубанова, 030000, Актобе, Казахстан, e-mail: zhubanova_aru00@mail.ru